

תסכול רצועת הביטחון בלבנון

מאת האלוף (מיל") גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,581, 25 במאי 2020

תקציר: עשרים שנה אחרי היציאה מלבנון, כדאי לבחון שאלות יסוד (כמו מה היה שם, על מה נלחמה ישראל, וכיצד הגיעה לכורח הנסיגה) שהשפיעו על שרטוט קווי מתאר לתסביך שנוצר עם שנות לחימה במערכה שלא חתרה לניצחון. מדובר במבט מתבונן בעל משמעות אקטואלית ליסודות תפיסת הביטחון של ישראל.

לאחר עשרים שנה קיים כמובן יתרון החוכמה שלאחר מעשה. אולם בהתבוננותי האישית בסוגיה זו חשוב להזכיר מה ראיתי אז: כמג"ד ברצועת הביטחון באביב-קיץ 1988 וכמפקד חטיבה 7 וסגן מפקד אוגדה 36 בשנים 1993-97 שליווה מקרוב את פעילות היחידות בדרום לבנון.

אני חייב להודות כי לא שאלתי אז שאלות עומק לגבי התפיסה המערכתית בגזרה על אף שהיה בוודאי מקום לתהות כיצד למרות השינויים שחלו בדפוסי הפעולה של חיזבאללה, במיוחד לאחר מבצע "דין וחשבון" ביולי 1993, נותרה הפריסה המבצעית של צה"ל כפי שנקבעה בהתארגנות רצועת הביטחון מראשית ימיה - באותם המוצבים ובאותו סדר הכוחות.

אף לא נתתי דעתי למצוקת התכלית האסטרטגית. האתגר המקצועי בלמידה המבצעית שנדרשה להסתגלות מתחדשת לדפוסי פעילותו של חיזבאללה היה לכשעצמו עולם ומלואו. בניגוד למלחמת יום כיפור שם נפערו פערי אמון בין הדרג הפיקודי הבכיר לבין דרגי השדה, בכל שנות רצועת הביטחון היו מפקדי פיקוד הצפון מעורבים במלוא ממדי ההתרחשות בחזית וזכו לאמון מלא של דרגי השדה. אף לאחר אסון המסוקים (פברואר 1997) לא נוצר ולו סדק קטן הנראה כמשבר אמון פיקודי.

הדילמה הבלתי פתורה

נכון שהייתה שם לוחמת גרילה מסוג בלתי מוכר לצה"ל שהלכה והסתבכה עם השנים. אך מעל לכל התגלה משהו בלתי פתיר בין תכלית היסוד של החזקת רצועת הביטחון למען ביטחון יישובי הצפון לבין הצורך לנצח את חיזבאללה.

צה"ל מצא עצמו במתח בין שלוש מטרות: הראשונה, שהוכרה כחשובה מכל - ביטחון יישובי הצפון. השנייה - המשך קיום צד"ל וביטחון האוכלוסייה האזרחית ברצועת הביטחון תוך צמצום הנפגעים לצה"ל ולצד"ל. והשלישית - פגיעה בכוחות חיזבאללה וצמצום יכולות הלחימה שלו. חיזבאללה זיהה את המתח בין שלוש המטרות ופעל למיצוי הפוטנציאל האסטרטגי הטמון בהעצמת מתח זה.

המעגל הממלכד היה פשוט: פגיעה במוצבי צד"ל, לדוגמה, הייתה גוררת תגובת ירי תותחים על צור וצידון ופגיעה באזרחים לבנוניים שם, תוצאה שעל-פי הבנות "דין

וחשבון" העניקה לחיבאללה עילה לירי רקטי על יישובי הצפון. מצב זה האיץ תהיות ותסכול לגבי תכלית היסוד בקיום רצועת הביטחון.

האלוף עמירם לויין שנכנס לתפקיד מפקד פיקוד צפון ב-1994 זיהה היטב את מצוקת המתח הזה. אולם בכל תקופתו לא הצליח לרתום להבנותיו את הרמטכ"ל ואת הדרג המדיני. נכתב על כך בהרחבה במחקר מעמיק וביקורתי של מחלקת היסטוריה במטכ"ל. המחקר סודי, אולם עיקרי מסקנותיו גלויות וראויות לחשיפה ציבורית.

החל מראשית שנות התשעים, עם התבססות ההגמוניה של חיבאללה בדרום לבנון, חל שינוי משמעותי. בעוד צה"ל המשיך להגן מפני חדירת מחבלים למשגב עם כיוון חיבאללה את פעילותו לתכלית חדשה. בממד המוצהר פעל הארגון ל"שחרור אדמת מולדת". בממד הסמוי, שהיה מהותי יותר וגובש ככל הנראה בהדרכה איראנית, חתר חיבאללה לניצול הנוכחות הישראלית בדרום לבנון כהזדמנות לפגיעה בדימוי עליונותה הצבאית של ישראל באמצעות הבלטת אי-יכולתה לנצח ולהגן על מלוא נקודות התורפה שלה.

כך הגיב חיבאללה ב-1992 על חיסול מנהיגו, עבאס מוסאווי, בפיצוץ שגרירות ישראל בארגנטינה. שנתיים לאחר מכן, בתגובה על תקיפת פתע של חיל האוויר על מחנה אימונים בבקעת הלבנון בה נהרגו 30-40 מחבלי חיבאללה, פוצץ הארגון את בניין הקהילה היהודית בבואנוס איירס תוך רצח 85 אנשים ופציעתם של 330. נכון כי ארגוני הטרור הפלסטינים ביצעו שנים קודם לכן פיגועים מעבר לים כנגד מטרות ישראליות, כרצח הספורטאים במינכן, ואולם חיבאללה חולל שדרוג אסטרטגי בתופעה זו בכרכו את הפיגועים בחו"ל בהתפתחות הלחימה בדרום לבנון.

גם האופן בו השתמש חיבאללה בנשק הרקטי כנגד העורף הישראלי היה שונה מזה בו השתמשו הארגונים הפלסטינים באותו נשק. לכאורה נותר היעד לירי הרקטות כשהיה: קריית שמונה ונהריה. גם התכלית מבחינת חיבאללה נותרה זריעת טרור בעורף הישראלי. אולם הקשרו האסטרטגי של ירי הרקטות היה מתוחכם פי כמה ונועד לעורר ספקות בישראל לגבי יעילות רצועת הביטחון: שכן אם הלחימה בדרום לבנון היא זו המחוללת את ירי הרקטות, מה הועילה שהות צה"ל בדרום לבנון לביטחון יישובי הצפון? במישור הטקטי הטילה משוואת ההרתעה שיצר חיבאללה מגבלות על ניצול תחומי עליונותו של צה"ל ורסנה את יוזמתו ההתקפית.

חובת הניצחון

לאורך כל שנות קיומה סבלה רצועת הביטחון מתפיסתה כזירה משנית בכלל מאמצי המטה הכללי, שהתמקד מאז דצמבר 1987 באינתיפאדה הפלסטינית ומספטמבר 1993 ואילך ביישום הסכמי אוסלו ובהתכוננות לאפשרות מלחמה עם סוריה שהתנגדה נמרצות ובאורח אקטיבי להסכמים אלו. סוגיה זו מחייבת בירור נוקב לגבי יכולת המטכ"ל ומערכת הביטחון לטפל במספר אתגרים מערכתיים במקביל.

כבר שנים מבקרים את צה"ל שזנח כביכול את הרצון לנצח, אם כי הביטוי "תנו לצה"ל לנצח" מתאר את המציאות באופן פשטני החוסם הבנת זרמי העומק שחוללו את התופעה. עיון מחודש בלחימה ברצועת הביטחון מהווה שיעור חיוני בהבנת השינוי שהוביל חיבאללה בדפוסי המלחמה נגד ישראל. שנות לבנון האחרונות מהוות מעבדה להתבוננות בהתהוותו של מלכוד אסטרטגי, כנקודת ייחוס הכרחית לגיבוש תפיסת ביטחון ישראלית המחויבת לניצחון.

המאמר התפרסם ב*ישראל היום* ב-8.5.2020

* אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.